

KĘSTUTIS ŽEMAITIS

Vytauto Didžiojo universitetas

ŠUNSKŲ PARAPIJOS KANONINĖS VIZITACIJOS 1911–1941 METAIS

Šunskai Parish Canonical Visitations in 1911–1941

SUMMARY

Šunskai parish archives were taken away by the Soviet government and only incidental bishops' visit reports survived in the parish archives. However, the 1914s inventory survived in Poland the Lomza diocese archives stored along former Seinai diocesan documents, dating back to the Bishop Antanas Karosas exile from Sejny. Not every visitation report fully reflects and discusses parish status. Some reports are missing the Parish inventory. Sometimes instead a visit report there is found only the bishop's brief statement of the visit to the parish and the giving of the sacrament of confirmation. The Šunskai parish visitations revealed the relatively stable material and spiritual condition of the parish. A regular visit to the parish by the bishop or by his assistant often had a large number receiving the sacrament of Confirmation. Sometimes the bishop's visitation, if not solemn, was confined only to the granting of this sacrament. It seems that quite a modest visitation took place in 1941, when World War II started. The bishops' visit report provided us with the parish image as it was.

SANTRAUKA

Šunskų parapijos archyvus sovietų valdžios atėmė. Tik atsitiktinai yra išlikę vyskupų vizitacijų protokolai. Tačiau 1914 m. inventoriaus aprašas išlikęs tik Lenkijoje, kur saugojamas Lomžos vyskupijos archyve kartu su kitais buvusiais Seinų vyskupijos dokumentais, datuojamais iki vyskupo Antano Karoso ištrėmimo iš Seinų. Ne visų vizitacijų ataskaitoje atsispindi visuminė parapijos būklė. Kai kuriose ataskaitose trūksta parapijos inventoriaus aprašo. Kartais vietoje vizitacijos protokolo randamas tik parapiją lankiusio vyskupo trumpas užrašas apie apsilankymą ir suteiktą sutvirtinimo sakramentą. Šunskų parapijos vizitacijos atspindi gana stabilią parapijos materialinę ir dvasinę būklę. Reguliariai parapijoje apsilankantis vyskupas arba jo pagalbininkai vyskupai čia suteikdavo dideliame žmonių skaičiui sutvirtinimo sakramentą. Kartais vyskupo vizitacijos, jeigu jos nebūdavo iškilmingos, apsiribodavo tik šio sakramento suteikimu. Atrodo, gana kukli vizitacija vyko 1941 m., kada jau buvo prasidėjęs Antrasis pasaulinis karas. Iš vyskupų vizitacijų protokolų galime susidaryti pačios parapijos vaizdą.

RAKTAŽODŽIAI: Šunskų parapijos vizitacijos, inventorius.

KEY WORDS: Šunskai parish visitations, inventory.

IVADAS

Romos katalikų bažnyčios teisė įpareigoja vyskupiją valdantį vyskupą periodiškai lankyti jo diecezijoje esančias parapijas ir šitaip vykdyti kanonines vizitacijas. 1917 m. popiežiaus Benedikto XV patvirtintas kanonų teisės kodeksas aiškiai įpareigoja atlikti tokias procedūras. Ankstesnių metų vizitacijas nustatė taip pat bažnytinė tvarka: vyskupijų sinodai, vyskupų sinodai ir pan. Šių vizitacijų metu atliekamos ne tik liturginės apeigos (pagarbinamas Švenčiausiasis Sakramentas, meldžiamasi už parapiją ir pan.), bet įvertinama ir parapijos padėtis tiek religiniu, tiek materialiniu požiūriu. Religiniu aspektu vizitacijų ataskaitose atsispindi bažnyčių lankančių asmenų, sakramentus priimančiųjų, katalikiškose organizacijose dalyvaujančių parapijiečių skaičius ir amžius. Be abejo, ne kiekvienos vizitacijos ataskaitoje atsispindi visuminė parapijos būklė. Kai kuriose vizitacijų ataskaitose trūksta parapijos inventoriaus aprašo. Kartais vietoje vizitacijos protokolo randamas tik parapiją lankiusio vys-

kupo trumpas užrašas apie apsilankymą ir suteiktą sutvirtinimo sakramentą.

Vyskupų vizitacijų ataskaitos yra labai reikšmingi ne tik bažnytiniai, bet ir visuomeninio bei kultūrinio gyvenimo dokumentai, nes juose paprastai aprašomi ir lankytų parapijų kaimai, trobesiai, žmonės bei jų gyvenimo būdas. Būdingas pavyzdys – XVII a. Mažosios Lietuvos Įsruities parapijos bažnyčių generalinės vizitacijos 1639 m. ataskaita, suteikianti daug žinių ir istorikams, etnologams bei etnomuzikologams. Iš jos sužinome ne tik apie lankytų parapijų būklę, bet ir apie lietuvininkų gyvenimo ir vestuvių papročius, netgi apie jungtųjų metu vartotus muzikos instrumentus¹.

Tyrimas apima 1911–1941 m., tai yra tą laikotarpį, kada Seinų vyskupiją (1910–1926 m.), o vėliau Vilkaviškio vyskupiją (nuo 1926 m.) valdė vyskupas Antanas Karosas. 1942–1947 m. vyskupo A. Karoso valdymo metų vizitacijų protokolų nerasta, tad ir minimas laikotarpis darbe nenagrinėjamas.

1911 M. VIZITACIJA

Bene išsamiausias yra 1911 m. Šunskų² parapijos vizitacijos protokolas. Šis dokumentas susideda tarsi iš dviejų dalių. Pirmoji dokumento dalis labiau primena parapijos inventoriaus bei parapijos būklės aprašą. Ji pasirašyta tuomet parapiją administravusio kunigo Vincento Natkevičiaus 1911 balandžio 11 d.³ Dokumentą tarsi užbaigia tų pačių metų gegužės 9 dieną vyskupo Antano Karoso ranka surašytas parapijos apilankymo protokolas⁴. Klebono paruoštame para-

pijos aprašyme labai aiškiai išvardintas bažnyčios inventorių. Iš aprašo matoma ir visa parapijos būklė. Štai aprašo (jis sudarytas anketos pagrindu) VIII skyriuje rašoma, kad jos teritorijoje yra dvi mokyklos: Šunėkuose ir Žiūrių Gudeliuose. Šunėkuose yra 57 berniukai ir 35 mergaitės, o Žiūrių Gudeliuose 30 berniukų ir 20 mergaičių⁵. Aprašant bažnyčioje tarnaujančius asmenis, XVII dalyje pristatomas klebonas. Iš šio skyriaus atsakymų matome, kad kunigas Vincentas

Natkevičius yra gimęs Balsupių kaime, Keturvalakių parapijoje 1839 m. gegužės 8 d. Kunigu pašventintas 1862 m. kovo 31 d., o Šunskuose darbuojasi nuo 1893 m. Į klausimus toliau atsako, kad nešioja tonsurą⁶, kasdien kalba brevijorių, auko ja šv. Mišias, turi mišioms reikalingas knygas, kad 1910 m. (prieš metus) atliko rekolekcijas Pilviškiuose, atlieka išpažintį, auko ja mišias už parapiją, ir taip toliau⁷. Anketa sudaryta iš 22 skyrių. Kiekviename skyriuje yra keliolika ar net daugiau kaip 20 klausimų. Klausimai suformuluoti lotyniškai. Įdomu, kad tai pirmas šios parapijos inventoriaus klausimynas, pateiktas spausdinta forma. Atsakymai taip pat rašyti lotyniškai, tačiau paties klebono ranka. XXII skyrius vis dėlto nereikalingas atsakymo, tik pa-

teikia formuluotę, kurioje atsispindi paties klebono V. Natkevičiaus statusas. Čia jis įvertinamas kaip parapijos tvarkytojas: „Rector parochiae hoc loco...“⁸ Tai patvirtina, kad tuo metu Šunskų bažnyčia dar neturėjo parapijinės bažnyčios statuso ir buvo Vilkaviškio parapijos folija, o tikrasis Šunskų klebonas ir buvo Vilkaviškio klebonas. Tikėtina, kad šį aprašą Seinų vyskupijos kurija turėjo gauti iš anksto, prieš atvykstant vyskupui. Pastarasis, vizitavęs bažnyčią gegužės 7–9 dienomis, savo ranka tai aprašo ir palieka parapijos archyve kaip atskirą dokumentą. Jame konstatuojama, kad vizitacijos metu buvo suteiktas Sutvirtinimo Sakramentas 1364 asmenims. Vėliau vyskupas trumpai aprašo, kokios būklės jis rado bažnyčią bei kitą parapijos turta.

VYSKUPO ANTANO KAROSO 1914 M. APSILANKYMAS

Kitas vyskupo Antano Karoso apsilankymas Šunskuose įvyko 1914 m. birželio 17–19 dienomis. Tačiau parapijos archyve nebėra parapijos klebono ataskaitos. Apie vizitaciją liudija tik vyskupo paliktas dokumentas, kuriame jis liudija, kad birželio 17–19 dienomis (1914 m.) vizitavo Šunskus. Po trumpos kalbos ir visuotinių atleidų Šv. Sosto galia suteikimo tęsė savo misiją. Šį kartą jis Sutvirtinimo Sakramentą suteikė 431 asmeniui⁹. Tai buvo paskutinis vyskupo apsilankymas prieš ilgesnę pertrauką, kurios priežastis bu-

vo Pirmojo pasaulinio karo negandos.

Vis dėlto kyla klausimas, kodėl tarp parapijos dokumentų nėra klebono ataskaitos. Ar jos apskritai nebuvo, ar paprasčiausiai nėra bažnyčios archyve? Čia reikia persikelti į šiandieninį Lomžos vyskupijos archyvą, kur randama daug Seinų vyskupijos dokumentų. Tarp daugelio parapijų bylų laimingai išlikusi Šunskų bažnyčios byla, kurios dokumentai čia datuojami iki 1914 m. Tarp jų yra ir minėtosios vizitacijos proga aprašyto inventoriaus dokumentas¹⁰.

1931 M. VIZITACIJA

Ši 1931 m. rugsėjo 2 d. vizitacija skiriasi nuo ankstesnių tuo, kad ją atliko ne vyskupas Antanas Karosas, o jo koadjutorius vyskupas Mečislovas Reinyš. Tuo

metu jau nebebuvo Seinų vyskupijos, kuri buvo panaikinta Lietuvos bažnytinės provincijos steigimo faktū¹¹, tad kanonines vizitacijas vykdė 1926 m. įsteig-

tos Vilkaviškio vyskupijos¹² ordinaras arba jo koadjutorius. Šios vizitacijos metu parapijos inventorių surašytas jau nebe spausdintoje anketoje. Ją savo ranka surašė kunigas Vincentas Ambraziejus, tuo metu ėjęs klebono pareigas. Iš tokio klebono titulo galima suprasti, kad Šunskai jau nebebuvo Vilkaviškio vyskupijos folija, bet savarankiška parapija¹³. Aprašo pirmoje dalyje, kaip ir anksčiau inventoriuose, pasakojama apie bažnyčios pastatymo laiką ir būdą. Inventoriuje aprašomas bažnyčios vidus ir išorė, liturginiai rūbai, indai, šventorius. Įdomu tai, kad kapinėse savo atskiras teritorijas turėjo skirtingų statusų mirusieji: „Kapinės į žiemos rytus nuo bažnyčios už 1/3 kilometro. Aptvertos medine tvora, ant vartų kryželis. Jau perpildytos. Užima kokį 1 ha žemės. Jose turi savo kapus ir protestantai. Jų kapai atskirti tik griovelium. Yra vieta nekrikštytiems ir savižudžiams.“¹⁴ Kitas svarbus dalykas inventoriaus apraše yra išvardintos archyvo knygos. Tuo metu dar buvo gimimų metrikų knyga, pradėta

1796 metais, santuokų – nuo 1808 m., laidotuvių – nuo 1811 m., Sutvirtinimo Sakramento – nuo 1911 m. Užfiksuoti ir praradimai. Rašoma, kad 1912 ir 1913 m. mirusiųjų metrikų knygos Pirmojo pasaulinio karo metu žuvo¹⁵. Kitą dieną įvyko vyskupo Mečislavo Reinio vizitacija. Ji truko tik vieną dieną. Po to vyskupas inventoriaus paskutiniame lape, po kunigo V. Ambraziejaus parašo ir parapijos antspaudo, užrašė, kad tą dieną Šunskuose suteikė 262 asmenims Sutvirtinimo Sakramentą. M. Reinys pažymėjo, kad parapijoje rado daug katalikiškų brolių ir organizacijų¹⁶.

Prieš šią vizitaciją vyskupas Antanas Karosas dar buvo lankęsis Šunskuose 1921 m. birželio 6 d. ir suteikęs Sutvirtinimo Sakramentą 250 asmenų, ir 1926 metų birželio 16 dieną. Tada Sutvirtinimo Sakramentą suteikė 295 parapijiečiams. Kunigas Vincentas Ambraziejus, kaip parapijos administratorius, įrašė parapijos archyve: „Vizitas buvo ne taip iškilmingas, tai Jo Ekscelencija nerašė nė protokolų.“¹⁷

IŠSAMIAUSIA 1936 M. VIZITACIJA

Parapijos būklė labai išsamiai apibūdinama 1936 m. protokoliniame apraše. Kaip įprasta, aprašoma parapijos bažnyčios pastatymo ir konsekravimo metai, bažnyčios vidus, inventorių, liturginiai reikmenys. Šventoriaus aprašyme (kaip ir 1931 m.) įvardinami misijų kryžius (kapucino Kazimiero Kudirkos vestų misijų 1926 m. gegužės 17 d. atminimui) ir presbiterijos pusėje prieš didįjį altorių gipsinė Švč. Mergelės Marijos statulėlė ant medinio postamento¹⁸.

Minimu laiku parapija buvo gana

turtinga trobesiais. Be klebonijos, vikarijato, klėties, kluono, tvartų, bulvinės, ledų laikymo namelio (jame būdavo po drožlėmis laikomi žiemą nuo ledų atkirsti gabalai, kad vasarą galima būtų panaudoti šaldant maisto produktus), bažnyčios tarnų namas ir ūkiniai trobesiai. Toks inventorių buvo ir 1931 m. Tačiau 1936 m. jau yra ir parapijos salė, dengta skarda, prie jos taip pat skarda dengtas malkų sandėlys¹⁹. Parapijos salės atsiradimas liudija apie Katalikiškosios Akcijos suaktyvėjimą Šunskuose.

1931 m. vizitacijos metu surašyto inventoriaus ištrauka²⁰:

„III. Triobesiai

Parapijos triobesiai visi mediniai ir jau seni, kiemo šulinys akmeninis su mediniu viršum.

- 1) klebonija dengta skiedromis
- 2) vikariatas ant rūsio dengtas gontais. Po jo apačia akmeninis rūsys
- 3) klėtis – kluonas po vienu stogu dengtas skiedromis
- 4) tvartai dengti cinkuota skarda
- 5) bulvinė – paukštinė dengta skiedromis
- 6) medinis ledininkas su skiedrų stogu
- 7) bažn. tarnautojų namas prie rinkos²¹
- 8) jų tvartukai su skiedrų stogu.

IV. Parapijos laukas

Šunskų parapija turi apie 3 hektarus žemės. Prie klebonijos užvestas nemažas sodas aptvertas stačia tvora.

V. Archyvas

Parapijos archyvas laikomas klebonijoje, indaujoj, vietoj nesaugioj.

- 1) gimusių metrikos; prasideda nuo 1796 m.
- 2) vedusių metrikos; prasideda nuo 1808 m.
- 3) mirusių metrikos; prasideda nuo 1811 m.

Didžiojo Karo metu, 1912 m. ir 1913 m. mirusių metrikos yra žuvę.

- 4) aplinkraščių rinkinys prasideda 1843 m.
- 5) liber confirmationis prasideda 1911 m.
- 6) 2 knygos status animarum
- 7) Parapijos kronika
- 8) Dekanato vizitų knyga

Šunskai, 2 rugsėjo 1931 m.
Kun. V. Ambraziejus
e. p. klebono.“

Perskaitę šiuos inventorius galime pasakyti, kad jie nelabai kuo skyrėsi nuo tų, kurie buvo surašyti dar carinės okupacijos metais, tai yra 1858 m.²², 1869 m.²³ ir 1875 m.²⁴, o jų aprašai šiandien saugomi Lenkijoje, Lomžos vyskupijos archyve.

Šios ir kitos vizitacijos rėmėsi 1917 m. bažnytinės teisės kodeksu. Jame apie vizitacijas kalba keletas kanonų. Jie nurodo vyskupo pareigą vizituoti parapijas²⁵. Vėlesni kanonai nurodo, kaip vyskupas turi atlikti šias vizitacijas²⁶.

1941 M. VIZITACIJA

Tai paskutinė vizitacija, kurią atliko Vilkaviškio vyskupas. Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, porą metų Vilkaviškio vyskupas A. Karosas gyveno Šunskuose. Vėliau jis persikėlė į Marijampolę ir 1947 m. liepos 7 d. mirė. Vyskupiją trumpai valdė kanauninkas Vincentas Vizgirda, o nuo 1949 m. iki 1989 m. ji sovietinės valdžios buvo prijungta prie Kauno arkivyskupijos ir valdoma Kauno valdytojų ar vyskupų. Taigi parapijos archyvuose fiksuojamas Vilkaviškio vyskupo augziliario Vincento Padolskio apsilankymas Šunskuose 1941 m. rugsėjo 6–7 d. Tuo įrašu vizitacijų dokumentai pasibaigia. Kunigas Vincentas Ambraziejus šia proga nesurašo parapi-

jos inventoriaus. Jis tik atkreipia dėmesį, kad inventorius mažai tepasikeitęs. Yra nupirkta kai kurių liturginių reikmenų, bažnyčioje įtaisytas laikrodys. Svarbiausias faktas vis dėlto šis: „Pradžioje 1941 m. vyriausybės paimtos į Marijampolę visos Metrikų Knygos kartu su indauja (šėpa). Šunskai, 6 rugsėjo 1941 m.“²⁷ Rugsėjo 6–7 d. vyskupas Vincentas Padolskis, lankydamasis Šunskuose, suteikė Sutvirtinimo Sakramentą 299 asmenims. Po vyskupo įrašo apie vizitaciją randama vėlesnė dar ir kunigo V. Ambraziejaus pastaba, kad tų metų gruodžio 21 d. Rusijos misijoms perduota per Vilkaviškio vyskupijos kurią įvairių liturginių indų ir rūbų²⁸. Tokia akcija bu-

vo galima, nes dideli Rusijos plotai jau buvo užimti Vokietijos kariuomenės.

Ir vis dėlto nė vienos vizitacijos proga nebuvo taip detalai surašyti parapijos kaimai ir gyventojai, kaip tai buvo padaryta carinės okupacijos metų inventoriuose. Čia kaip pavyzdį galime pateikti

1858 m. dokumentą. Jame nurodytas ne tik atstumas iki bažnyčios, bet ir sodybų skaičius. Sodybos inventoriaus tekstuose įvardijamos tuometine terminija ir vadinamos dūmais²⁹. Parapijos kaimai buvo išsidėstę iki aštuonių kilometrų atstumu apie bažnyčią³⁰:

Valsčius	Eil. Nr.	Kaimas arba sodyba	Dūmų (sodybų) skaičius	Gyventojų skaičius	Atstumas iki bažnyčios km
Šumskas (Szumsk)	1	Šumskas (Šunskai)	24	306	bažn. vieta
Šumskas	2	Tursučiai	25	274	3
Šumskas	3	Ašmonai	6	67	7
Šumskas	4	Obelinė	3	41	6
Šumskas	5	Puskepuriai	11	90	8
Šumskas	6	Marciniškiai	4	48	1
Šumskas	7	Viaružiškiai	4	83	2
Šumskas	8	Dielinė	3	44	4
Šumskas	9	Vekeriotiškės	13	99	5
Šumskas	10	Svirnoviečiai	3	23	6
Šumskas	11	Cikakalnis	3	41	7
Šumskas	12	(Sodyba) Gustabūdis	1	14	5
Šumskas	13	(Sodyba) Drabulinė	1	6	2
Vilkaviškis	14	(Sodyba) Žvirgždaičiai	1	10	2
Vilkaviškis	15	Žvirgždaičiai	21	141	3
Vilkaviškis	16	Baltrakis	10	96	6
Vilkaviškis	17	Rimavičiai	6	64	7
Vilkaviškis	18	Kupreliškiai	21	162	7
Vilkaviškis	19	Kupčiškiai	3	29	6
Vilkaviškis	20	Dobrovolė	2	34	6
Vilkaviškis	21	Pančekiai	9	68	3
Vilkaviškis	22	Paršeliai	3	112	2
Vilkaviškis	23	Oželiai	16	160	3
Vilkaviškis	24	Ramoniškiai	12	117	6
Vilkaviškis	25	Vladziškiai	6	54	6
Vilkaviškis	26	Juodupiai	20	136	8

Valsčius	Eil. Nr.	Kaimas arba sodyba	Dūmų (sodybų) skaičius	Gyventojų skaičius	Atstumas iki bažnyčios km
Vilkaviškis	27	Strielčiškės	4	36	6,5
Vilkaviškis	28	Pilūnai	17	143	8
Vilkaviškis	29	Bebrinykai	30	260	6,5
Vilkaviškis	30	Žiūrių Gudeliai	26	212	6
Vilkaviškis	31	Talkiškės	5	50	4
Vilkaviškis	32	Domeikiškės	5	54	6
Vilkaviškis	33	Kazliškiai	9	73	7
Vilkaviškis	34	Užbaliai	4	38	5
Vilkaviškis	35	Sarakai	12	89	4
Vilkaviškis	36	Piliakalniai	10	83	5
Vilkaviškis	37	Popiliakalniai	5	51	6
Vilkaviškis	38	(Sodyba) Budavonė	1	6	6,5
		Viso	369	3444	

Tokių parapijos kaimų sąrašų 1911–1941 m. nebuvo sudaroma. Tik vėliau,

jau sovietinės valdžios metais, parapijos teritorija buvo šiek tiek koreguojama.

IŠVADOS

Šunskų parapijos 1911–1941 m. vizitacijos ir jų ataskaitos yra reikšmingi ne tik bažnytiniai, bet ir Lietuvos kultūros bei istorijos dokumentai.

Šiuose vizitacijų dokumentuose atsispindi gana stabili parapijos materialinė ir dvasinė būklė. Viena iš paskatų ją palaikyti buvo ir nuolatinės vyskupo vizitacijos.

Reguliariai parapijoje apsilankantis vyskupas arba jo pagalbininkai vyskupai suteikdavo dideliame žmonių skaičiui

Sutvirtinimo Sakramentą. Kartais vyskupo vizitacijos, jeigu jos nebūdavo iškilmingos, apsiribodavo tiktai šio sakramento suteikimu. Atrodo, gana kukli vizitacija vyko 1941 m., kada jau buvo prasidėjęs Antrasis pasaulinis karas.

Vizitacijos dokumentuose randame ir tikslius Šunskų parapijos kaimų, trobesių ir gyventojų aprašus, kurie beveik nesiskyrė nuo XIX a. carinės valdžios sudarytų gana tikslų valstybinės inventurizacijos dokumentų.

Literatūra ir nuorodos

¹ Recessus generalis. Der Kirchen Visitation Insterburgischen und alderer Littawischen Embter im Hertzogthumb Preussen. Königsberg, 1638 (manuscript). Cit pagal: A. Vyšniauskaitė, P. Kal-

nius, R. Paukštytė-Šaknienė. *Lietuvių šeima ir papročiai*. – Vilnius: Mintis, 2008, p. 61.

² Visitatio pastoralis Dioecesis Seinensis seu Augustoviansis. Dekanatus Mariampolesnsis. Pa-

- rochia Szumsk (Šunskų parapijos archyvas, bylos numeris nenurodytas).
- ³ Ten pat, L. 17.
- ⁴ Antonius Karosas, Dei miseratione et Sanctae Sedis Apostolicae gratia Episcopus Seinensis seu Augustovienci, Šunskai, 1911 m. gegužės 9 d.
- ⁵ Visitatio pastoralis Dioecesis Seinensis seu Augustoviansis. Dekanatus Mariampolesnsis. Parochia Szumsk (Šunskų parapijos archyvas, bylos numeris nenurodytas), L.10.
- ⁶ Viršugalvyje iškirptą plaukų lopinėį.
- ⁷ Visitatio pastoralis Dioecesis Seinensis seu Augustoviansis. Dekanatus Mariampolesnsis. Parochia Szumsk (Šunskų parapijos archyvas, bylos numeris nenurodytas), L. 14.
- ⁸ Visitatio pastoralis Dioecesis Seinensis seu Augustoviansis. Dekanatus Mariampolesnsis. Parochia Szumsk (Šunskų parapijos archyvas, bylos numeris nenurodytas), L. 17.
- ⁹ Antonius Karosas, Dei miseratione et S. Sechi Apastolicae gratia Episcopus Seinensi seu Augustaviensis, Sacrae Theologiae Magistrae, Šunskai, 1914 m. birželio 19 d.
- ¹⁰ Schumsk 1914, Sig. I-548, Akta koscielna. Filialne Szumsk, lapai nenurodyti. (Lomžos vyskupijos archyvas).
- ¹¹ *Constitutio Apostolica, Lituanoorum gente... Annus XVIII-Vol. XVIII. P. 121: „Lituanoorum gente post bellum restituta in libertatem, Deo favente, tandem restituta, Nos, qui eorum fidem ac pietatem, tam strenue diuque in adversis rebus omne genus servatas, praesentes conspicati sumus, cum persuasum habeamus aptiorem ecclesiasticarum rerum dispositionem plurimum sane conferre, non modo ad catholici nominis incrementum, sed etiam ad ipsam rei civilis prosperitatem, apprime utile atque opportunum existimamus ut in Lituania dioceses et numero augeantur et in Provinciam ecclesiasticam constituentur.“*
- ¹² Seinų vyskupijos dalis Lietuvos teritorijoje paskelbta Vilkaiviškio vyskupija: „Diocesis Vilkaiviškensis, cum cathedrali ecclesia sub titulo Visitationis B. M. V. in civitate Vilkaiviškis, continebit decanatus: Bartninkensem, Garliavensem, Kalvariensem, Mariampolensem, Naumiesensem, Panemunensem, Prienensem, Seiriensem, Simnensem, Vilkaiviškensem, Šakensem.“ (Liet.: Vilkaiviškio vyskupija su katedros bažnyčia Švenčiausios Mergelės Marijos Aplanymo titulu Vilkaiviškyje turės šiuos štai dekanatus: Bartninkų, Garliavos, Kalvarijos, Marijampolės, Naumiesčio, Panemunės, Prienu, Seirijų, Simno, Vilkaiviškio, Šakių.“)
- ¹³ Sąrašas Šunskų parapijos turto, bylos Nr. nenurodytas, L. 8, Šunskų parapijos archyvas, Šunskai, 1931 m.
- ¹⁴ Ten pat, L. 6–7.
- ¹⁵ Ten pat, L. 7.
- ¹⁶ Ten pat, L. 8.
- ¹⁷ J. E. Vyskupas A. Karosas, dokumento data nenurodyta, Šunskų parapijos archyvas.
- ¹⁸ Sąrašas Šunskų par. turto, bylos Nr. nenurodytas, Šunskai, 1931 m. rugsėjo 2 d., L. 5, Šunskų parapijos archyvas.
- ¹⁹ Ten pat, L. 6
- ²⁰ Sąrašas Šunskų par. turto, bylos Nr. nenurodytas, Šunskai, 1936 m. rugsėjo 1 d., L. 5, Šunskų parapijos archyvas.
- ²¹ Turgaus aikštės (*aut. pastaba*).
- ²² Opisanie Parafii Szumskiej, która sklada się z Wsiów i Osad, 1858 r. / Dzialo się w Szumsku dnia 18/30 Grudnia 1858 roku./Sig. I-548, Akta koscielna. Filialne Szumsk, lapai nenurodyti (Lomžos vyskupijos archyvas).
- ²³ Opisanie Kosciola, / Dzialo się w Szumsku dnia 18/30 Stycznia 1869 roku /. Sig. I-548, Akta koscielna. Filialne Szumsk, lapai nenurodyti (Lomžos vyskupijos archyvas).
- ²⁴ Opisanie Parafii Szumskiej/ Dzialo się w Szumsku dnia 15/27 Lipca 1875./Sig. I-548, Akta koscielna. Filialne Szumsk, lapai nenurodyti (Lomžos vyskupijos archyvas).
- ²⁵ Codex iuris canonici, 1929, Typis polyglottis Vaticanis MCMXXIX, kan. 343 §1, §2
- ²⁶ Codex iuris canonici, 1929, Typis polyglottis Vaticanis MCMXXIX, kan. 344 §1, §2, kan. 346
- ²⁷ Vyskupo V. Padolskio vizitacijos Šunskuose 1941 m., bylos Nr. nenurodytas, Šunskų parapijos archyvas, Šunskai, 1941 m.
- ²⁸ Ten pat.
- ²⁹ Opisanie Parafii Szumskiej, która sklada się z Wsiów i Osad, 1858 r. / Dzialo się w Szumsku dnia 18/30 Grudnia 1858 roku./Sig. I-548, Akta koscielna. Filialne Szumsk.
- ³⁰ K. Žemaitis. Šunskų parapijos teritorija ir gyventojai, Soter – Nr. 22 (50), Kaunas, 2007, ISSN 1392-74-50, p. 84–90.